

TÓTH SÁNDOR: PETŐFI ÉS SZÜLEI SZABADSZÁLLÁSON

Szabadszállás Nagyközség Önkormányzata, 1994. 240 l.

Miközben az előtérben a „Lobogók: Petőfi!” ideológiai csatái, elő- és utóvédharcai zajlottak (a romeltakarítás utánuk még ma is folyik), a háttérben évtizedeken át dolgozott egy textológusokból, muzeológusokból, helytörténészekből álló kis csapat – Petőfi életrajzának és életművének ki egészítése, jobb megismertetése érdekében.

Az utóbbiak közé tartozik mostani könyvünk szerzője is, aki – maga mondja el a 197. oldalon – 1945-ben, a szabadszállási község háza kezdő tisztviselőjeként a szétszórátástól és a bezúrástól mentette meg a Petrovics–Petőfi család okmánytárát; az egybegyűjtött dokumentumanyag (1970 óta) a kecskeméti megyei levéltár állományában található. Több füzet után, az összegező könyv első hányada is ezt a fondot ismerteti-elemzi bőszéges idézetekkel, kronológiai rendben, majd teljes képet ad a szabadszállási Petőfi-hagyományról és -kultuszról. Az időrend ezúttal nem szerkesztési kényszermegoldás vagy a bibliográfiától kölcsönzött módszer, hanem azért célravezető, mert segítségével Tóth Sándor sikerrel kerülte el az ilyenkor szokásos, legfőbb bukta-tót: egyértelműen különválasztotta a család-történetet a kultusztól, az írásos okmány-dokumentációt a szájhagyománytól.

Az egyetemes Petőfi-kutatás persze Petrovics István gazdasági tevékenysége rajzának és a követválasztás újabb, bővebb adatolásának örül a legjobban, hiszen a Petőfi-adattár III. kötete, a személyi-okmánytár értelemszerűen nem vehette föl ezeket, és a már Mezősi Károly által szorgalmazott IV. kötet, a regionális okmánytár elkészítése-összeállítására egyelőre várat magára. Jakus Lajos család-történeti kutatásait is idevonva, markánsan-pontosan rajzolódik

most már elénk a két familia szociológiai is érdekes története. A hagyományosan mészárosmesterséget folytató Petrovicsok („Mindig biztattál, jó apám: / Kövessem mesterségedet, / Mondtad, hogy mészáros legyek...”) szükségszabta mozgékonyága, vállalkozókedve találkozott itt a Hruzok lassan dél felé húzó és az alföldi szlovák szórványokban új otthonra lelő megállapodottságával. (E rokon kapcsolatok fontosságát, sőt védőháló-jellegét jól szemléltetik a kötetben Petrovics István Aszódra szóló útlevél-adatai: 48., 51., 64.) Az is vitán felül áll, hogy Petőfi apja, házasságkötése után, Szabadszállást találta a megfelelő bázisnak sokirányú vállalkozói tevékenysége kibontakoztatásához, és – mészáros- és kocsma-, bolt- és földberlete, ingatlanvásárlásai révén – a vágyott társadalmi ugrás, a redemptusság megszerzéséhez. (Lásd erre a 73. oldal táblázatos összefoglalását!) Tönkrejutása pedig egy voltaképp véletlenszerű esemény, a nagy dunai árvíz után (1838–1841) jól példázza ennek a kialakulóban lévő kistőkés rétegnek sérülékenységet. Felvonultatja az okmánytár mindazokat a konfliktusokat is (isméltelt fellépéseket a zugkocsmárosok és feketevágók ellen, ökölharcig fajuló mester-ség-vetélkedéseket, baleseteket), amelyekkel ez a fizikumában és szándékaiban egyaránt erős mészárosmester az évek során óhatatlanul paraszat gyűjtött a fejére. Ezek „elszámolása” a képviselőjelölt-költő fiára és 1848-ra maradt; kivált, hogy Nagy Károly személyében tekintélyes, a helyi politika minden bugyrában jártas ellenjelöltet tudtak állítani. A Nagy-család tevékenységének dokumentálása (101–107.) a kötet egyik fontos hozadéka.

Részletesebb elemzést érdemelne a szabadszállási Petőfi-hagyomány, vala-

hol a folklór és az irodalomtörténet határvidékén. Néhány kérdés a továbbkutatásra/végiggondolásra érdemesek közül: milyen konfliktus rejtőzhetett a hiedelem mögött, hogy Petőfi ugyan itt született, de a ref. lelkész (egyébként a leendő követ, Nagy Károly apja) nem akarta a luteránus gyermeket megkeresztelni? Hogyan hagyományozódtak át az izgága, sűrűvérű apáról szerzett tapasztalatok és az izgató, lázító költőről hallott téveszmék a csintalannak felidézett (holott „komoly fiú”) Petrovics Sándorkára? Honnan származott ide a hősök és kalandorok mesés élet-történetének szokásos fordulata, a széna közé bújva menekülés a kortesdüh elől menekülő Petőfire (171.)? Hogyan épülnek be verssorok és -motívumok, az irodalomtörténet tényei a kultuszba és a hagyományba (184.)? stb. stb.

A szabadszállási Petőfi-kultusz esettanulmány-értékéből kétségkívül levon, hogy a szerző ezúttal sem bővítette ki a források körét a sajtóval, s így kimaradhatott a kultusz legelső adata, amikor az első szülőhely-vita hatására Vörösmarty László arról számolt be a Vasárnapi Újság olvasóinak (1857. január 25.), hogy – a kötetben egyébként többször említett – ún. Petrovics-földeket a város maga vásárolta meg, temető és faiskola létesítése céljából. Pákh Albert szerkesztő, Petőfi hajdani barátja ebben példának állítható jelképeességet látott: „Valóban elismerésre méltó a kegyelet, mellyel elhunyt költőnk emléke iránt a szabadszállási érdemes városi község (= közösség) kebelében mutatkozik.” Nem áll továbbá, hogy Dienes András adatközlőit csak a követválasztásról kérdezte (179.); B. Kiss Kálmán akkor 75 éves szabadszállási adatközlője 1955-ben az egyik legérdekesebb, archaikus elemekkel teljes variációt őrizte meg Petőfi ismeretlen sírjáról (az ellenség által elegyengetett sírról és az agyonlőtt sírtudó huszárról), lásd Dienes András: *A legendák Petőfijé*, Bp.,

1957. 265., vö. László Gyula: *Történeti és régészeti jegyzetek Petőfi sírjának mondáihoz*, It 1959. 492.

Noha Tóth Sándor leszögezi: „E fejezet megírásával nem az a céloom, hogy a szülőhely kérdését felelevenítsem...” (77.), a szabadszállási kutató nem kerülhette meg „A sokak által vitatott születési hely” című összeállítást (77–91.), s végül – „természetesen” – a kérdést nyitottnak látja. E részben szerzőnk úgy járt, mint az elődjének tekintett tudós múzeumigazgató, Mezősi Károly: hipotézisét Petőfi szülővárosáról igazolni ugyan nem tudta, de ezenközben nagyon sok fontos és nélkülözhetetlen forrással gyarapította ismereteinket. Ezúttal is: Petrovics István üzleti tevékenységének okmányai világosan körülrajzolják az 1821–1824 közötti időszakot, amikor csak földet bérelt Szabadszálláson, viszont mézárszékét Kiskőrösön, és amikor egyetlen forrás sem igazolja, hogy családja változatlanul Szabadszálláson lakott volna. S amennyire igaza van Tóth Sándornak abban, hogy az állami anyakönyvezés 1895 előtt csak a keresztelés dátuma tekinthető bizonyosnak, a születése csupán akkor, ha más forrás (a család bibliai jegyzéské, levelezés stb.) is igazolja (79.), és így – akár a többi XIX. századi életrajz zömében – Petőfi születésének napja egy-két nappal korábbra is feltételezhető (egybehangzóan a Petőfi-adattár III. kötetében Kiss József jegyzetével a keresztelési anyakönyv adatahoz: 186.) – annyira relatív az ezt támogatni látszó adat értéke: az izsáki és soltvadkerti keresztiszülők meghívása. Értesítésükhöz – az érvelés szerint – tíz idő kellett. Ugyanakkor feltűnő, hogy a keresztiszülők a kiterjedt rokonság Kiskőröshöz legközelebb lakó tagjai, télen is egy napi járőföldön belül lakók, míg a másik keresztiszülő-pár helybéli, akár a keresztelő lelkész, aki ráadásul Hrúz Mária egykori munkaadója volt. Amíg tehát az adat egy-két nappal korábbra

teheti a születés *napját*, másfelől Kiskörösre lokalizálja a születést. Ilyen és hasonló esetek miatt véli úgy recenziens, hogy a szülőhely-vita 1857-ben, az eltűnés polémiája pedig érdemben 1861-ben lezárult...

Mint minden hasznos könyv, Tóth Sándoré is felveti a soron következő feladatokat. Fölöttébb szükséges volna,

hogy Tóth Sándor (más emlékhelyeken: Jakus Lajos, Asztalos István, Istenes József, Majsai Károly) nemzedéke mögött lenne egy újabb, fiatal gárda, akik a szociológia, a folklorisztika birtokában folytatnák mindazt, amit elődeik elkezdtek. Egyelőre nem látjuk őket.

Kerényi Ferenc

FRIED ISTVÁN: MÁRAI SÁNDOR TITKAI NYOMÁBAN

Tanulmány. Salgótarján, Mikszáth Kiadó, 1993. 92 l.

A tudós kutató „a titkokról” a folyóiratokban olvasható írásainak talán harmadát, filológiai tekintetben a legtöbb nővummal szolgáló tanulmányait komponálta a téma természetes időrendjében a könyv lapjaira. Az írói lét kezdeti időszakából, a hazai indulás sűrű éveiből, a kötetbe nem foglalt verstermés, *A sziget* című regény (1934) szellemi tájairól kapunk itt elsődleges, párhuzamos és egybevethető, pontos és becses összefüggéseket sejtető, értékálló és -felmutató elemzéseket. A prologusból és a bevezetésből megtudhatjuk a vizsgálódás szándékait az e tájon hosszú időn át mellőzött író teljesebb megismerése érdekében. Márai és az új hatalom kölcsönös szembekerülése állandósult négy évtizeden át, amikor pedig megjelenésére és bemutatására ismételt lehetőség adódott, az itthon és a külhonokban megjelentek változatlan újrakiadásai mellett az irodalomtörténet avval élt, amivel hazai erőből egyáltalán élhetett. Azt tette, ami elsődleges feladata lett: a görcsök oldását és a homályosztatását vállalta, szinte „egy ismeretlen író” mutatva fel. Nem kívánám halványítani *Ferenczi László, Rónay László, Furkó Zoltán, Szegedy-Maszák Mihály, Lengyel Balázs, Poszler György, Angyalosi Gergely, Németh G. Béla, Erdődy Édit, Kulcsár Szabó Ernő* és mások érdemét a Márai-mű új szemléltetése, a Márai-filológia körül. De a „távlati rajzola-

tok” után valóban eljött a köznapi, a mind apróbb léptékű térképezés kora az életút és az életmű, akár egy-egy mű majdhogyan mikrofilológiai értékelésére a dolgok rendjéből következőn.

Boldogan pörgetnék egy talán nem is annyira apró bibliográfiát, amely a hazai irodalomtörténet és -tudomány Márairól szóló eredményeit sorolná a nyolcvanas évek áttörésétől „napjainkig”. Ebben Fried István nem kevés „tétellel” szerepelne az említettek és mások társaként. Érdeklődése és kutató kedve mind újabb értékeket mutat fel folyamatosan.

Márai „hatalmas hagyatéka meglepetéseket rejthet, itthon írt cikkeinek egy része is kiadatlan...” – olvasom az ÜMIL portréjában, majd csendesen elgondolkodom. Nemcsak a sok helyütt emlegetett, szinte legendás „hajóláda” lehetséges méretei és tartalma felett. Inkább a mondat második felén, hiszen tudom, ami a „cikkek” eddig kiadásra került, azt az író válogatta még itthoni gyűjteményeibe. A „hajóláda” ugyancsak messze van, de hogy mennyi nővumot adnak az Újság és a Pesti Hírlap, mellettük mások évfolyamai, erre tanulságosan szép példák Fried István nyomkövetései például az 1919-es napló, az „elfelejtett színdarab”, a Márai-líra, akár Kassa mítosza körül, amikor a prágai és felvidéki magyar nyelvű lapok itthon nehezen